

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Bo Rothstein
August Röhss professor i statvetenskap

Till Preses för Kungliga Vetenskapsakademien

Förslag om utredning av Kungl. Vetenskapsakademiens fortsatta engagemang i utdelandet av Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfreds Nobels minne

Härmed ber jag att som ledamot av Kungl. Vetenskapsakademien att få anhängigöra ett ärende. Ärendet ifråga gäller Akademiens engagemang för utdelandet av Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfreds Nobels minne (nedan benämnt ekonomipriset). Som bekant är detta pris inte instiftat till följd av Alfreds Nobels testamente utan tillkom 1968 som följd av en donation från Sveriges Riksbank. Kungl. Vetenskapsakademien är den instans som utdelar priset efter samma principer som Nobelprisen i fysik, kemi och medicin.

Ekonomipriset har sedan dess tillkomst varit omstritt. Kritiken har dels handlat om att ekonomiämnet inte har samma vetenskapliga tyngd som de ovan nämnda ämnena, dels för att man från vissa håll ansett att det politiserats då det ofta delats ut till ekonomer som predikat marknadsliberalismens primat. Den första kritikpunkten anser jag felaktig men den andra må ha visst fog för sig. Den fråga som jag nu vill ta upp vad gäller priset är emellertid enligt min mening av betydligt tyngre valör än de båda ovan nämnda invändningarna. Bakgrunden är den forskning jag bedrivit sedan år 2004 vid det av mig och min kollega Sören Holmberg då startade forskningsprogrammet *The Quality of Government Institute at University of Gothenburg*. Forskningen har erhållit anslag från Riksbankens Jubileumsfond, Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, Vetenskapsrådet, Europeiska forskningsrådet och Europeiska Unionens sjunde ramprogram. En sammanfattning av forskningsresultaten har nyligen publicerats i Riksbankens Jubileumsfonds skriftserie (Rothstein, 2015).

I stora stycken har denna forskning kommit att handla om förekomsten och effekterna av korruption och med korruption likartade problem. För att göra en kort summering är ett huvudresultat av vår och andras forskning inom detta område att korruption är ett betydligt mera omfattande och allvarigare samhällsproblem än vad som tidigare ansetts vara fallet. När man jämför länder eller regioner finner forskningen negativa effekter av korruption för nästan alla standardmått på mänsklig välfärd såsom t ex barnadödlighet, ekonomiskt välstånd, förväntad

---

Statsvetenskapliga institutionen

Box 711

SE 405 30 Göteborg

Bo.Rothstein@pol.gu.se

www.pol.gu.se – www.qog.pol.gu.se

Besöksadress: Sprängkullsgatan 19

livslängd, andel barn som lever i fattigdom, andel som har tillgång till rent vatten, andel kvinnor som dör i barnsäng, villighet att åtgärda miljöproblem, med mera. Korruption har nyligen också visat sig vara en viktig förklaring till såväl förekomsten av inbördeskrig som krig mellan stater. Vidare visar sig korruption också ha starka samband med mera subjektiva mått såsom i vilken utsträckning människor anser sig vara nöjda med sina liv, anser sig vara lyckliga och i vilken utsträckning de anser att de i allmänhet kan lita på andra människor. Till detta kommer att korruption visar sig ha starkt negativa effekter för det politiska systemets legitimitet.

Korruptionens negativa effekter kvarstår så gott som alltid även när man kontrollerar för faktorer som ekonomiskt välstånd och graden av demokrati. Även om mätningar av graden av korruption i olika länder är behäftade med vissa svårigheter kan man likväl uppskatta att drygt sjuttio procent av jordens befolkning lever i länder med på grund av korruption och med korruption sammanhängande problem dysfunktionella samhällsinstitutioner. Detta innebär att det i sig inte är brist på kapital, kunskaper eller naturtillgångar som är huvudproblemet vad gäller mänskligt lidande i världen utan just korruption i de offentliga institutionerna. Tilläggas kan att problem med oetiskt agerande också har visat sig i ett antal omfattande korruptions- och fuskscandaler inom världsledande företag som Siemens, Enron och nu nyligen Volkswagen-koncernen.

Det finns naturligtvis inga moderna samhällen som är fria från korruption, något sådant vore lika utopiskt som ett samhälle fritt från kriminalitet. Det är emellertid viktigt att påpeka att omfattande korruption ingalunda är något som enbart finns i utvecklingsländer. Flera analyser av t ex Greklands och Italiens ekonomiska problem pekar ut just korruptionen som en grundorsak. Det finns också analyser som pekar på att finansmarknadernas sammanbrott 2008 kan förklaras i termer av korruption. (Johnson 2009, Johnson & Kwak 2010, Kaufmann 2008). Liksom graden av kriminalitet varierar graden av korruption mellan olika samhällen. Samhällen som har jämförelsevis låg korruption brukar enligt de flesta mätningar vara länderna i nordvästeuropa liksom Australien, Kanada och Nya Zeeland. Jämfört med närliggande länder klarar sig Botswana, Chile och Estland väl.

Orsakerna till korruption är mångahanda men ett överraskande forskningsresultat är att befolkningen i länder med svårartad korruption ingalunda internaliserar detta beteende som en del av sin kultur. Tvärtom tar de i allmänhet starkt avstånd från sådant beteende och de inser också att korruption svårt skadar deras samhällen. Anledningen till att de deltar i denna verksamhet är att de inte uppfattar att de har något egentligt val. Det nyttar föga att vara den ende i byn som inte betalar läkaren under bordet för att få sjukvård till sina barn. Det är förmodligen inte bara meningslöst utan också livsfarligt att försöka vara den ende hederlige

polisen i en mexikansk polisstyrka. Korruption är med andra ord ett så kallat *frekvensproblem* i så måtto att om man tror att ”alla andra” sysslar med denna ljusskygga verksamhet så är de flesta antingen tvungna att delta eller ser man det som meningslöst att låta bli (Persson et al., 2013). Aktörerna är med en annan formulering fångade i en *social fälla* på grund av sin misstro mot övriga aktörers vilja att agera hederligt (Rothstein, 2005).

En helt avgörande fråga är då varifrån dessa föreställningar om ”vad alla andra gör” kommer ifrån. Mycket tyder på att dessa generas av hur den politiska och ekonomiska eliten i samhället uppträder (Rothstein & Teorell, 2015, Rothstein, 2013, Rothstein, 2011). Om dessa eliter är kända för att syssla med allehanda oegentligheter sprider sig detta snabbt neråt i samhället. Det tyska ordspråket ”fisken ruttar från huvudet ner” tycks stämma. Den etik som ledningen för företag och offentliga institutioner visar upp spelar en stor roll och därför är den etiska dimensionen i utbildningen av dessa grupper av stor betydelse.

Ett problem härvidlag är att det finns intressanta skillnader när man undersöker vilka föreställningar om dessa etiska problem som olika universitetsutbildningar genererar. Flera av varandra oberoende forskningsrapporter visar att de som studerar ekonomi är mera benägna för korruption och fusk än de som studerar andra ämnen (Frank et al., 1993, Frank et al., 1996, Frank & Schulze, 2000, Etzioni, 2015, Frey & Meier, 2004, McCabe et al., 2006, Mangan, 2006, Klein et al., 2007, Huhn, 2014). Detta visade sig först i ett antal så kallat experimentella studier där man försätter studenterna i olika hypotetiska situationer. Dessa har nyligen kompletterats av en studie gjord på verkliga data av René Ruske (2015) som jämfört kongressledamöter i USA. Hans studie inleds med en sammanfattning av de experimentella studierna där det också finns resultat som talar emot den ovan nämnda tesen. Ruske studie på verkliga data visar emellertid att de kongressledamöter som har en examen i ekonomi har haft en dubbelt så hög risk att ha varit involverade i korruption jämfört med de som inte har denna utbildning. Anledning till dessa resultat tycks vara att det finns ett ideologiskt moment i ekonomutbildningen som understryker vikten av själviskt beteende – föreställning om en så kallad ”homo economicus”. Den experimentella forskningen ger dessutom vid handen att detta dysfunktionella beteende inte enbart är något studenterna har med sig till utbildningen utan att det oftast är en effekt av vad de lär sig. Tilläggas kan att ekonomistudenter litar mindre på andra och är också mindre pålitliga och dessa skillnader ökar under utbildningens gång (Müller and Haucap, 2104). När detta slags egenintresserade handlande blir utgångspunkt är risken överhängande att aktörerna efterhand kommer att överlista varandra till ett suboptimalt jämviktsläge i vilket de blir fastlåsta på grund av sin bristande tillit till varandra.

Dessa resultat är bekymmersamma eftersom ekonomutbildningarna dels är så omfattande och dels ofta leder till höga positioner i samhället. Det är också problematiskt i ljuset av att Kungl. Vetenskapsakademien delar ut ett av världens mest prestigefyllda vetenskapliga priser i ämnet, nämligen just Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne. Om det stämmer att studier i ekonomiämnet har som effekt en ökad tolerans för korruption och fusk är detta i ljuset av de ovan nämnda forskningsresultaten mycket allvarligt. Ekonomipriset kommer i så fall att stå i direkt strid med Alfred Nobels testamente som stadgade att priserna skulle tilldelas ”dem som under det förlupna året hafva gjort menskligheten den största nytta”. Ett pris som riskerar bidra till ökad korruption i världen och minskat förtroende mellan människor är förstås då raka motsatsen till vad som var Alfreds Nobels vilja med att instifta vetenskapliga pris.

Tilläggs kan att på senare tid har några ledande ekonomer tagit upp denna problematik, dvs att ekonomutbildningar tenderar att leda till en bristande etik hos studenterna. En av dessa är Jeffrey Sachs vid Colombia University som nyligen lyft detta problem (Sachs, 2015). Han skriver:

“students trained in egoistic game theory, notably in university courses in neoclassical economics, are less likely to cooperate in laboratory settings. There is now a large literature on the lower levels of pro-sociality of economics students compared with non-economics students..... The findings of low pro-sociality among economics students are robust; the interpretation, however, has differed between those who have identified self-selection as the cause and those who have identified the content of neoclassical economics training as the cause. In short, does economics attract students with low tendencies towards pro-sociality, or does it make them? The answer, after three decades of research, seems to be both. There is an element of self-selection, but there is also a clear “treatment effect,” according to which pro-sociality declines as the result of instruction in mainstream, egoistic game theory and neoclassical economics more generally” (Sachs, 2015, s 159).

En annan framstående ekonom som tagit upp detta är Luigi Zingales vid University of Chicago som i en mycket uppmärksammad bok ägnar ett helt kapitel åt detta problem och särskilt påtalar att ekonomutbildningar vanligtvis inte lever upp till vad som krävs inom detta område utan tvärtom skapar en elit som är ”less concerned about the common good” (Zingales, 2012, s. 175).

Elinor Ostrom, mottagare av ekonomipriset 2009, tillhör också de som varnat för konsekvenserna av den människosyn som etableras hos de studenter som utbildas i detta ekonomistiska tänkande. I sin *Presidential Address* till det Amerikanska statsvetarförbundets årskongress 1998 uttalade hon följande varning: ”We are producing generations of cynical citizens with little trust in one another ..... Given the central role of trust in solving social dilemmas, we may be creating the very conditions that undermine our own democratic ways of

life” (Ostrom, 1998, s. 18). Ett problem i detta sammanhang är ett ekonomiämnet i en nyligen utförd studie visar sig vara den mest isolationistiska disciplinen inom det samhällsvetenskapliga området. Medan ämnen som statsvetenskap, sociologi och filosofi ofta tar intryck av och förhåller sig till ekonomisk forskning råder det omvända förhållandet inom ekonomiämnet. Surveydata visar dessutom att ekonomer är betydligt mera skeptiska till interdisciplinära forskningssamarbeten än historiker, sociologer, statsvetare och psykologer. Ekonomiämnets självvalda isolationism innebär att möjligheten för ekonomistudenter att få intryck av betydelsen av etik och sociala normer från discipliner som sociologi, statsvetenskap och filosofi, där dessa frågor väger tungt, måste antas vara starkt begränsad (Fourcade et al., 2015).¹

Som ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien önskar jag därför nu att ta initiativet till att denna fråga, dvs om ekonomipriset kan antas vara i överensstämmelse med vad som enligt ovan stadgas i Alfred Nobels testamente, snarast bör utredas av akademien. Visar det sig att dessa forskningsresultat har beständighet bör Vetenskapsakademien, om man skall vara trogen sina egna ideal och Alfred Nobels vilja, enligt mitt förmenande avsluta sitt engagemang vad gäller att utse pristagare för detta pris.

Mitt första yrkande är att Akademiens Presidium ges i uppgift att tillsätta en kommitté bestående av 3-5 medlemmar som får i uppgift att utreda huruvida de ovan nämnda forskningsresultaten bör leda till att Kungl. Vetenskapsakademien avslutar sitt engagemang vad gäller att utse ekonomipristagare. Ledamöter av klass nio, dvs samhällsvetarklassen, bör då enligt mitt förmenande inte ingå i denna kommitté då dessa kan anses vara jäviga i frågan (men de kan givetvis inkallas för att delge utredningen sin uppfattning i sakfrågan). Mitt andra yrkande, som bygger på min sammantagna värdering av forskningsresultateten ovan, är att till dess att en sådan utredning blir klar bör priset försättas i moratorium, dvs inte delas ut. Det ankommer självklart Preses att besluta om huruvida detta mitt förslag bör behandlas och beslutas av Akademistyrelsen eller om det bör föras upp till beslut vid allmän sammankomst. Det senare kan måhända vara motiverat av att enligt Akademiens grundregler skall beslut om frågor av ”stor vikt” tas vid allmän sammankomst. Jag står naturligtvis till förfogande att föredra ärendet vid endera.

Göteborg den 10 oktober 2015

Bo Rothstein

Professor i statsvetenskap vid universiteten i Göteborg och Oxford.

---

¹ Ett förslag från min sida till nionde klassen sammanträdde den 26 maj 2015 om att utreda frågan om en breddning av ekonomipriset avslogs unisont av den majoritet av klassens ledamöter som är ekonomer. Förslaget var att låta utreda om prisbetäckningen borde ändras till ”Ekonomi och andra samhällsvetenskaper”.

Referenser

- ETZIONI, A. 2015. The Moral Effects of Economic Teaching. *Sociological Forum*, 30, 228-233.
- FOURCADE, M., OLLION, E. & ALGAN, Y. 2015. The Superiority of Economists. *Journal of Economic Perspectives*, 29, 89-114.
- FRANK, B. & SCHULZE, G. G. 2000. Does economics make citizens corrupt? *Journal of Economic Behavior and Organization*, 43, 101-113.
- FRANK, R. H., GILOVICH, T. D. & REGAN, D. T. 1993. Does Studying Economics Inhibit Cooperation? *Journal of Economic Perspectives*, 7, 159-171.
- FRANK, R. H., GILOVICH, T. D. & REGAN, D. T. 1996. Do Economists Make Bad Citizens. *Journal of Economic Perspectives*, 10, 187-192.
- FREY, B. S. & MEIER, S. 2004. Social comparisons and pro-social behavior: Testing "conditional cooperation" in a field experiment. *American Economic Review*, 94, 1717-1722.
- HUHN, M. P. 2014. You Reap What You Sow: How MBA Programs Undermine Ethics. *Journal of Business Ethics*, 121, 527-541.
- JOHNSON, S. 2009. The Quiet Coup. *The Atlantic Magazine*. Boston.
- JOHNSON, S. & KWAK, J. 2010. *13 Bankers: the Wall Street takeover and the next financial meltdown*, New York, Pantheon Books.
- KAUFMANN, D. 2008. Daniel Kaufmann's Farewell Lecture: Governance, Crisis, and the Longer View: Unorthodox Reflections on the New Reality Washington D.C. : World Bank.
- KLEIN, H. A., LEVENBURG, N. M., MCKENDALL, M. & MOTHERSELL, W. 2007. Cheating during the college years: How do business school students compare? *Journal of Business Ethics*, 72, 197-206.
- MANGAN, K. 2006. Survey Finds Widespread Cheating in M.B.A. Programs. *The Chronicle of Higher Education*.
- MCCABE, D. L., BUTTERFIELD, K. D. & TREVINO, L. K. 2006. Academic dishonesty in graduate business programs: Prevalence, causes, and proposed action. *Academy of Management Learning & Education*, 5, 294-305.
- MÜLLER, A. & HAUCAP, J. 2014. Why are Economists so Different? Nature, Nurture and Gender Effects in a Simple Trust Game. *Beiträge zur Jahrestagung des Vereins für Socialpolitik 2014: Evidenzbasierte Wirtschaftspolitik*.
- OSTROM, E. 1998. A Behavioral Approach to the Rational Choice Theory of Collective Action. *American Political Science Review*, 92, 1-23.
- PERSSON, A., ROTHSTEIN, B. & TEORELL, J. 2013. Why Anticorruption Reforms Fail: Systemic Corruption as a Collective Action Problem. *Governance-an International Journal of Policy Administration and Institutions*, 26, 449-471.
- ROTHSTEIN, B. 2005. *Social Traps and the Problem of Trust.*, Cambridge, Cambridge University Press.
- ROTHSTEIN, B. 2011. *The Quality of Government: Corruption, Social Trust and Inequality in a Comparative Perspective*, Chicago, The University of Chicago Press.
- ROTHSTEIN, B. 2013. Corruption and Social Trust: Why the Fish Roots from the Head Down. *Social Research*, 80, 1009-1032.
- ROTHSTEIN, B. 2015. De samhälleliga institutionernas kvalitet : slutrapport från ett forskningsprogram Stockholm: Riksbankens Jubileumsfond.
- ROTHSTEIN, B. & TEORELL, J. 2015. Causes of Corruption. In: HEYWOOD, P. (ed.) *Routledge Handbook of Political Corruption*. London: Routledge.
- RUSKE, R. 2015. Does Economics Make Politicians Corrupt? Empirical Evidence from the United States Congress. *KYKLOS*, 68, 240-254.
- SACHS, J. D. 2015. Investing in Social Capital. In: HELLIWELL, J. F., LAYARD, R. & SACHS, J. (eds.) *World Happiness Report 2105*. New York: Sustainable Development Solutions Network.
- ZINGALES, L. 2012. *A capitalism for the people : recapturing the lost genius of American prosperity*, New York, Basic Books.